

רבידים בלשון

קידושין

גלידה

סבבה

וישב

סביבון

נחתום

השבירות

שִׁפְתַי הָאֵם שֶׁל הַיְהוּדִים נִקְרָאת **עֵבְרִית**,
עַל פִּי מוֹצֵאֵם הַקָּדוּם שֶׁל אֲבוֹת
הָאוּמָה וְלֹא עַל שְׁמוֹ שֶׁל־
הָעַם, כַּמְקוּבָל בְּעַמִּים אֲחֵרִים. **אֲבָרְהָם**
אָבִינוּ הָיָה הָעֵבְרִי הָרֵאשׁוֹן.
הוא הגיע לְאֶרֶץ כְּנַעַן מֵעֵבֶר הַנֶּהָר -
וּמִכָּאן כִּינּוּיוֹ. יֵשׁ הַסְּבוּרִים כִּי מְקוֹר
הַמִּילָה "**עֵבְרִי**" בְּכִינּוּיוֹ שֶׁל שֵׁם, בְּנוֹ שֶׁל
נַח - "**אָבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר**"

1200- * לשון המקרא

300- * לשון חכמים - חז"ל

1100 * לשון ימי הביניים

1900 * הלשון החדשה -

העברית של ימינו

מאפייני לשון המקרא

מילים מיוחדות

אָנוּכִי - אָנִי

רָקִיעַ - שָׁמַיִם

לְמַשׁוֹל - לְמַלוֹךְ

ו' ההיפוך

וַיֵּלֶךְ - הֵלֵךְ

וַיֵּשֶׁב - יָשַׁב

וַיֹּאמֶר - אָמַר

לשון חכמים – חז"ל

חכמינו זכרונם לברכה

התקופה השנייה של הלשון העברית.

אנו מכירים אותה מן המשנה

מהאגדות ומפתגי חז"ל.

דוגמאות ללשון חכמים

מילים מיוחדות

מילים ארמיות

במקום ם

אַרוּחָה - סְעוּדָה

אַף - חוּטָם

יָרֵחַ - לְבָנָה

קִידוּשִׁין -

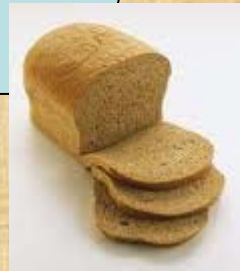
קִידוּשִׁים

אוּחְזִין - אוּחְזִים

שׁוּנְרָא - חֶתּוּל

לְחֶמָא - לֶחֶם

גְּדִיא - גְּדִי

לְשׁוֹן יָמֵי הַבִּינְיָיִם

בְּתַקוּפָה זוֹ לֹא דִיבְרוּ עֲבָרִית,

הַעֲבָרִית הַיְתָה "מֵתָה".

בִּימֵי הַבִּינְיָיִם נִכְתְּבוּ יְצִירוֹת

חֲשׁוֹבוֹת שֶׁל רִי"ה לִרְבִי יְהוּדָה הַלֵּוִי

וּרְש"י - רְבִי שְׁלֵמָה יִצְחָקִי.

הַעֲבָרִית נְשִׂימָשָׁה כָּלִשׁוֹן הַתְּפִילָה

וּלְשׁוֹן לִימוּד הַתּוֹרָה.

מַעַט יְהוּדִים נִהְגוּ לְדַבֵּר עֲבֵרִית
רַק בְּשַׁבָּת. מִכָּאן צִמַּח הַבִּיטוּי-
"עֲבֵרִית נֶשֶׁל שַׁבָּת"
נְפִירוֹנוֹ עֲבֵרִית חֲגִיגִית מְאֹד.

הַלְּשׁוֹן הַחֲדָשָׁה
לְאַחַר תְּקוּפָה אַרוּכָה נִשְׁבָּה לֹא דִיבְרוּ עִבְרִית

אֶלִיעֶזֶר בֶּן יְהוּדָה הַחֲלִיט לְהַחֲיוֹת
אֶת הַשָּׂפָה הָעִבְרִית.

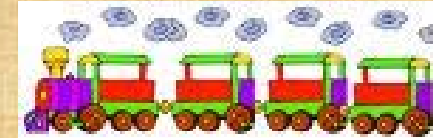

אֶלֶּיֶעֶזֶר וְחִבְרִיו חִידְשׁוּ מִיָּלִים ,
הוֹצִיאוּ לְאֹר מִיִּלּוֹנִים וְעִיתוֹנִים
וּבְעֵיקָר נִלְחָמוּ לְהַחֲזִיר אֶת הָעֵבְרִית
לְשִׁימוֹשׁ יוֹמִיוֹמֵי.

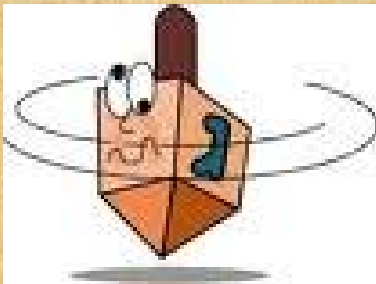
מִלְחַמְתָּם זוֹ יְדוּעָה בְּכִינוּיָהּ
"מִלְחַמַּת הַשְּׂפּוֹת"

מחידושיו של אב"י

רֶפֶת , גְּלִידָה , רְהוּט ,

מִילוֹן , סְבִיבון

עִיתוֹן , כְּרוּבִית , אוֹפֶנִים ועוד...

**הַעֲבָרִית שֶׁל יָמֵינוּ
היא לְשׁוֹן עֲשִׂירָה הַמּוֹרְכָּת מ:
מִילִים עֲתִיקוֹת, מִילִים חֲדָשׁוֹת,
מִילִים לוֹעֲזִיּוֹת שׁ "הוֹשָׁאָלוּ"
מִשְׁפּוֹת זָרוֹת וּמִילִים וּבִיטוֹיִים מִהַסְּלִינְג.**

מילים לוועזיות

הסלנג

העגה היא לשון רחוב
ונחשבת פחות מכובדת.
הסלנג היא מן שפה
פרחחית ושובבה שאינה
מתחשבת בחוקי
הלשון או הדקדוק.
לדוגמא: גנוב, הבריז,
סבבה, הסתלבט ועוד...

נכנסו לעברית
כי לא תמיד
אפשר למצא
תרגום מתאים
למילים כגון:
טלפון, רדיו,
טלוויזיה,

דיסק

מתורתו של הפרופ' יהושע
בלאו ז"ל על השפעת הערבית
על העברית של ימי הביניים

השיחה לזכרו ולעילוי
נשמתו של מורנו הדגול
הפרופ' יהושע בלאו ז"ל

משה אוסי

- פרופ' יהושע בלאו נולד ב-1919 וזכה לחיות 101 שנים. הוא היה מחשובי הבלשנים בדורנו. **מחקריו של פרופ' בלאו עסקו בשני תחומים עיקריים:**
- הראשון הוא מחקר הערבית הבינונית בכלל **והערבית היהודית** בפרט. השני הוא **בלשנות שמית** ומחקריו בתחום זה נגעו בעיקר להתהוותה ולהתפתחותה ההיסטורית של **לשון המקרא**. בנוסף לכך כתב ספרים ומאמרים בתחום העברית החדשה, **לשון חז"ל והארמית**.
- היה נשיא האקדמיה ללשון בשנים תשמ"א–תשנ"ג.
- היה גדול חוקרי הערבית היהודית של ימי הביניים בעולם.
- בימי הביניים שימשה הלשון הערבית, לצד העברית, כלשון התרבות של היהודים בארצות הדוברות ערבית. העילית היהודית כתבה בערבית היהודית רבות מיצירות הספרות הנשגבות שלה.

• הערבית והעברית שפות אחיות וקשורות זו בזו;
שתיהן שמיות ודומות באוצר המילים וקרובות זו
לזו במבנה שלהן.

• אספר סיפור אישי : בסיור הראשון

• שלי בספרד, כשהגעתי לגרנדה

• נקלעתי לקיוסק המנוהל ע"י ערבי.

משמאל, המזרקה בארמון
אלהמברה שבגרנדה
היושבת על 12 אריות. היא
נבנתה כמחווה ל'ים של
שלמה': מיכל נחושת גדול
מלא מים המיועד לאספקת
מים, ושעומד על שנים עשר
בקה. (מימין)

אוצר מילים דומה – אברי הגוף

- כף יד=כַּף יַד; עין=עֵינַי; אצבע=אַצְבָּע; זרוע=זְרוּעָה; ד'ראע; אוזן=אָזְנוֹ; ראש=רֹאשׁ; שֵׁער=שַׁעַר; וריד-וֵרִיד; בטן=בֶּטֶן; כַּד=כֶּבֶד; רֵא=רֵאָה; רגל=רֶגֶל; שן=סֵן; צפורן=טַפּוּחַ; עַם=עַמּוּת; כתף=כַּתֵּף; דם=דַּם; מַעַי=מַעֵי; לֶשׁוֹן=לְשׁוֹן; מרפק=מְרִפָּק; פֶּרַךְ=פֶּרַךְ/פִּיכֶּי; אֶפֶס=אֶפֶס; נחיריים=מְנַחֵי; בֶּרֶךְ=בֶּרֶךְ; אֲנוּשׁ=אֲנוּשׁ; פני העור, 'בשר'=בְּשָׂרָה

• מספר האותיות בער' הן 28 לעומת 22 בעב'. רק אות אחתאינה מיוצגת בער' – לאותיות שי"ן וסמ"ך בעב' מקבילה סמ"ך בער'; על כן גם 'דרס' וגם 'דרש' העבריות מקבילות ל'דרס' הער' המאחדת בתוכה הן את הוראת 'מחק' (עקבות, מקבילה ל'דרס' העברי) והן את הוראת 'למד'. פרופ' בלאו סובר שהעב' מלמדת אותנו שאין קשר בין שתי ההוראות "למד" ו"מחק" של "דרס" הער'. צריך להניח שבלשון הקדומה שממנה התפתחו גם העב' וגם הער', הלוא היא אם-השמית (הפרוטושמית) היו "דרש" ו"דרס" שני פעלים נפרדים כמו בעב', אך בער' נתאחדו השי"ן והסי"ן במהלך פונטי הסטורי, "דרש" ו"דרס" – נעשו שניהם "דרס" ואין קשר ביניהם.

• בד"כ הער' היא ששימרה את העיצורים
הפרוטושמיים הקדומים, ושש האותיות העודפות
יוכיחו זאת. אכן בעזרת הער' אפשר להראות
שלעיתים הוראותיו השונות של "דרש" ו"דרס"
של שורש עברי אחד אינן קשורות זו לזו קשר
ראשוני, אלא הן פרי התפתחות הסטורית של
התאחדות הגייים. ניקח לדוגמה את "אוזן
ומאזניים" – ואפשר לטעון ששתי ההוראות האלה
של השורש אז"ן קשורות זו בזו, ושתי פפות
המאזניים מזכירות את האוזניים. ואולם הער'
מלמדת שהאות זי"ן של מאזניים מייצגת את
האות זי"ן הרגילה, בעוד זו של אוזן (אֶזְן) מייצגת
הגה אחר הדומה ל-th שבמילה this. אם כן באם-
השמית מובדלות היו שתי המילים ולא נתאחדו

• ועוד דוגמא – ניתן לחשוב שיש קשר בין 'חֶרֶב' לבין 'חורבן', שהרי החרב עלולה להחריב. אך הערבית מלמדת שבשתי המילים האלה ישנם שני סוגי חי"ת : חֶרֶבָה (רומח) ו-חֶרֶב (החריב), ובפרוטושמית לא היה קשר בין שני השורשים, ומאחר שההגיים חא ו-ח'א התאחדו בעברית להגה אחד חי"ת, נראה לכאורה שיש קשר בין 'חרב' לבין 'חורבן'. כך גם אין קשר בין 'ערבי' לבין 'מערב', שהרי במילה 'ערבי' העי"ן רגילה, ואילו ב'מְעַרְב' היא דומה בהגייתה לר' צברית וקרובה להגיית הגימ"ל. ובאמת אנו קוראים

- לצפון אפריקה – 'המִגְרָב', כי אזור זה הוא מערבית לנו, למזרח התיכון. (ישנן עֵדוֹת מזרחיות המבטאות גימ"ל רפויה כ-ע'יין': גם-וע'ם, גמר-יע'מור. וכן במעבר לשפות לועזיות: ע'זה-Ghazza; בַּע'דָאד-Bagdad; ע'זָאל (צבי) - gazzel; אבו ע'וש-אבו גוש; דַּע'רִי-דוגרי.
- סיפור אישי – ע'אנם-גאנם-שולל שלל, פיראט.

• הער' מלמדת אף על דקדוקה של העב'; הנה כשנפתח מילון עב', נופתע לראות שכמעט אין מילים עבריות שמתחילות בוי"ו כמו בער'; והמילים הער' הפותחות בוי"ו מקבילות לאות יו"ד בעב': וְלֹד-יֶלֶד; וְרַד-יֶרֶד; וְרַת'-יֶרֶשׁ; ז"א שהמילים בעב' שפעם פתחו בוי"ו חל בהן מעתק-ר"ל שינוי: בראש המילה נעתקה הוי"ו ליו"ד, אבל באמצע המילה נשתמרה הוי"ו: יֶרֶד-הוֹרֵיד, יֶלֶד-הוֹלִיד).

• שאלה: מדוע המילה 'וְרַד'/'וְרַד' – נשתמרה הוי"ו גם בעב'?

,

- אך יש לשמור על המידה הנכונה כאשר באים להשוות ביניהן את תורת הצורות והתחביר; כאשר בער' תורת הצורות משקפת מבנה כמעט אחיד, ודרכי ההבעה בתחביר מתוחמות בדיוק נדיר., לעומת העב' שיש בה חוסר קביעות מרובה למדיי.

m2

• באשר לאוצר המילים המשותף היו חוקרים שהגזימו בשימוש בער' להבנת העברית המקראית, עד כדי כך שראו בער' דיאלקט עברי. כמובן, שימוש זהיר אכן עשוי לבסס את הבנתם של מקראות קשים; למשל הפועל "ירט" שבפרשת בלק: "הִנֵּה אָנֹכִי יֵצְאֲתִי לְשֹׁטֵן כִּי-יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִי" (במד' כ"ב, ל"ב) – אין ל'ירט' כל מקבילה בלשונות השמיות זולתי 'ירט' הערבית: "סיבך את פלוני, הכניסו למצב רע". ולכן ההשוואה צריכה להיעשות מתוך שיקול דעת, תשומת לב והתחשבות בתקבולות.

- באמפריה הערבית הענקית בימי הביניים הקימו הערבים-המוסלמים תרבות מפוארת, כשהמובילות היו **דמשק ובגדאד** במזרח ו**קורדובה במערב** (= **המגרב**- "לבי במזרח ואנכי בסוף **מערב**"), ואף היהודים והנוצרים נהנו מהפריחה התרבותית כלכלית הזאת. בעיקר הושפעו היהודים מן הספרות המדעית הערבית כגון פילוסופיה, רפואה (יהודים רבים הפכו לרופאי חצר של הח'ליפים), מתמטיקה, גיאוגרפיה, אסטרונומיה ותיאולוגיה.

השפעת הערבית על העברית

ה"ח"א"ר ה"ל"ה" הספ"ד

לשון ימי הביניים נתקיימה בספרד המוסלמית מאמצע המאה העשירית ועד סוף המאה ה-15. זוהי תקופת פריחה ללשון העברית לאחר שנים של דעיכת העברית המדוברת, אף על פי שהעברית שבכתב לא דעכה מעולם, אלא אף התרחבה וחדשה במשמעויות, בתצורה ובמבנים. היהודים הסתגלו לטעם התקופה, שאותו הכתיבה החברה הערבית. נוצר מצב של השפעה פורייה מאוד של הער' על העב'. שירת החול בספרד חיקתה את השירה הערבית, והמשוררים התרכזו בטיפוח השירה העברית לסוגיה.

• הוסף לכך את "מורה נבוכים" לרמב"ם, פירוש המשניות וספר המצוות (אך לא 'משנה תורה' שנכתב בעברית), וכן כתביהם המדעיים של אברהם בר חייא ור' אברהם אבן עזרא, חובות הלבבות של אבן פקודה, ועוד חיבורים רבים בהלכה, בפרשנות, בפילוסופיה ובדקדוק. לשון השירה היא הלשון המקראית בעלת כללי דקדוק תנ"כי חמור, ומשקפת את אופיה המאופק והאריסטוקרטי של החברה, שטיפחה את הצורה והיופי כחוויה אסתטית יסודית של החיים. (סופרים ומשוררים יהודיים תפסו עמדות מפתח בשלטון והשתתפו במסיבות של הח'ליפים).

• היהודים באזורים נוצריים לא ידעו ערבית ועבורם נערכו תרגומים מער' לעב'. העברית של תרגומים אלו משופעת יסודות ערביים שחדרו לתוכה, עד כדי כך שהיא מכונה לעתים **"עברית משוערבת"**, ולעתים היא נקראת גם **"עברית תיבונית"**. גם השפעת ההתפתחות של המדעים והפילוסופיה ניכרת בכתביהם של סופרי ימי הביניים, בתחום הפילוסופי הדחיקה הערבית את העברית כמעט לחלוטין; העברית לא הייתה שפה שמישה לכתובה של תכנים מדעיים, ולא שפה נוחה וזורמת לכתובת תכנים פילוסופיים; משום כך, בעת שכתב רמב"ם חיבורים מדעיים-פילוסופיים, כמו "ביאור מלות ההגיון" ו"מורה נבוכים", העדיף את הערבית על העברית.

וכן **ר' שלמה אבן גבירול וריה"ל** כתבו את שירי החול שלהם בעברית, אך את ספרי הפילוספיה שלהם כתבו בער', כמו "מקור חיים" ו"הכוזרי". בערבית יהודית נכתבו כתביו של **הרס"ג**, ובהם התרגום הערבי למקרא וחיבוריו בתחומים המגוונים של ההגות היהודית, הבלשנות העברית וההלכה (הראב"ע קורא לרס"ג "עמוד התורה"). וכמו כן התנהל מפעל רחב של תרגום החיבורים הערביים לעברית בהנהגתה של משפחת המתרגמים **אבן תיבון**, תרגומים שהיוו קשר תרבותי בין יהודי המרחב האיסלאמי לבין חכמי אשכנז.

• אליעזר בן יהודה הולך בעקבות חכמי ימי הביניים בדבר שאילת מילים מן הערבית.

וכך הוא כותב בהקדמה למילונו: "בפרט הלשון הערבית היתה לי למעין ישועה בחקירה הלשונית של לשוננו, מפני שבלשון זו, החיה אתנו כיום הזה, אנו עומדים על יסוד חזק בפרוש משמעות מלותיה, ומפני שבה נשמרו לנו צורות דקדוקיות עתיקות קדומות של הלשון השמית הקדומה, ומפני שאוצרות מליה הרחב והעשיר כל כך הוא אוצר משתף של כל הלשונות השמיות..

• כל מה שהתעמקתי בחקירת הלשון הערבית, כך נפתחו לפני יותר ויותר לרוחה שערי אורה להבנת הלשון העברית, ואוצר המלים של זו הלשון הערבית נתן לי היכלת למצא הפרוש האמתי של הרבה מלים במקרא שאפילו החדשים נתלבטו בפרושן ולא עלה בידם למצא להן פרוש נכון.."

• פרופ' בלאו אינו נסחף כמו אב"י אחר הער', והוא מסתייג מהרבה מילים שיצר אב"י.

**מלים ערביות שחדרו לעברית מימי הביניים ועד
למאה העשרים (חלקן שאולות מן היוונית והפרס':**

• **א. מילים כלליות: אקלים, הנדסה, תאריך, אופק, קוטב, מרכז, אזימוט, לחן, אלמנך(?)=לוח שנה, שיש בו גם דברי ספרות), בבונג, אבזם, אהד, שירי חשק ("עֶשֶׂק"), תעריף, נדיר, רציני, רשמי, קדמה, ממולח-יפה=מְלִיחַ, הערה, עֶצֶב (עצבני) אֶלְמֶנֶכַּר=אלמימר באידיש= בימה לתפילה.**

• **ב. מלים בפילוסופיה ותיאולוגיה: השגה בכוח השכל, ייחוד, עילה, גשמי ('גֶּסֶם'=גוף), חיובי ושלילי, יצא מן הכוח אל הפועל, מחוייב המציאות, הגיון-לוגיקה, יחס, מציאות, היעדר, מקרה, חיבור (מעשה ידי סופר),**

מאמר (מקאל=אגרת, מופשט, מושכל, פנים לכאן ולכאן, גלגלי השמים (ספירות), תנועת כוכבים, דרוש (במחקר), בהחלט, מצפון, להגדיר, בחירה חופשית.

ג. מונחים דקדוקיים: מונח, שורש, תנועה, בניין, מקור, שם הפועל, משקל, שם עצם, גזרה, עבר, עתיד, ציווי, בינוני פועל/פעול, שרש פע"ל לתבניות הפועל-פעל, פיעל נפעל...., פעלים נחים/כפולים, רוב המלים בתחביר, ו' החיבור

• **ד. מונחים במתמטיקה:** חשבון, אפס, חיבור, חיסור, מרכז, קוטר, קוטב, סך-הכול, שארית, מכפלה, חילוק, מעוקב ($\text{cubic} = \text{כֶּעֶבֶה}$), שברים פשוטים, פסיק, משולש, מרובע, ערך משולש, ניכיון שטרות. חשבון ממוצע...

בהיותי תלמיד של ראב"ע ושל פרופ' בלאו אני משתדל ומנסה ללכת בעקבותיהם ולפרש פס' עפ"י השוואה לער'

- "וְהַגְבִּילְתָּ אֶת-הָעַם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר" (שמות י"ט, י"ב).
- משה רבנו מצטווה לסמן גבול אולי ע"י אבנים כדי שלא ייכנסו לתחום ההר, ועל ידי כך הוא מגביל את העם, מתווה להם גבול. ונראה לי לקשור את "וְהַגְבִּילְתָּ" למילה הערבית **גַּבֵּל=הר**, הַגְבֵּל, ההר הוא הגבול, ואין לעלות אליו. מאז ומעולם הרים ונהרות הפכו לגבולות בין עמים ושבטים (המילה 'גַּבֵּל' חדרה לסלנג הצבאי: לעלות על **גבלאות**, הרים). וכן שבט הררי מ"בני קדם" ששכן בהר אדום נקרא '**אֶבְרָא**' (תהלים פ"ג, ח') (העיירה בדרום לבנון '**בְּנַת גַּבִּיל**'=הררית).

”וְהִנֵּה עֵינֶיכֶם רְאוּת **וְעֵינַי אָחִי בְנֵימִין** כִּי-פִי

הַמְדַבֵּר אֵלֵיכֶם” (בראשית מ”ה, י”ב)

- מה עושות עיני בנימין באמצע העניין? בערבית ידועה ו' השבועה כמו: 'ולאה' = אני נשבע באללה; **וְחֵיאתֶכּ** - אני נשבע בחיך (ובסלנג - **בְּחֵיאת**); במסורת המוסלמית משבחים את עץ הזית ואף נשבעים בו - 'וְאֵלֵזִיתוֹן'. ובאשר לפסוקנו - אני "מעז" לומר שכדי לחזק את דבריו שאכן הוא יוסף, הוא נשבע ביקר לו, והן עיני בנימין - **"וְעֵינַי אָחִי"** - ו' **השבועה**, אני נשבע בעיניו של אחי שאני אכן יוסף. (ובער': **וְחֵיאת עֵיוֹנֶכּ**=נשבע בחיי עיניך)

- מי זאת עלה מן-המדבר מתרפקת על-דודה תחת התפוח עורתיך שמה חבלתך אפך שמה חבלה ילדתך" (שיר השירים ח', ה').

- "מתרפקת" - היא מילה יחידאית, וכותב ראב"ע: "מתרפקת - מתחברת, וכן בלשון ישמעאל". משורש זה המילה 'רפיק' שמשמעה 'חבר', והמשמשת גם כשם פרטי. ומעניין שגם רש"י מביא אסמכתא מן הערבית וכותב: "מתחברת על דודה, מודה שהיא חברתו ודבוקה בו; 'רפק' בלשון ערבי חבר, רפקתא [בארמית] חבורה". מכאן המילה 'מרפק' בלשון חז"ל, ונקראת כך על שהיא מחברת את היד לזרוע. לעניות דעתי בחילופי פ/ב נקבל את הביטוי "עגל-מרבק", כשהשורש 'רב"ק' משמעו קשירה וחיבור, והעגלים הקשורים לשם פיטום נקראים 'עגלי מרבק': "ולאשה עגל-מרבק בבית ותמהר ותזבחהו" (שמואל א' כ"ח, כ"ד). ובתלמוד דיר העגלים נקרא 'רבקה'. אם כן, כאשר נולדה רבקה אמנו קרא לה אביה על שם מלאכתה העתידיית, לאמור, היא תתעסק ב'רבקה', בפיטום עגלי מרבק, כשם שרחל תתעסק ברעיית הרחלים והכבשים (האותיות השפתיות ב' ו-פ' עשויות להתחלף כמו: נשב/נשף, בצלים/פצלים, נובל/נופל, בקע/פקע), ולא עיסוקה עם הפרות.

” **ישׁוּם** מְדַבֵּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתַפְרָח

- מתוך **שְׁלֹשֶׁת הַפְּעֻלִים** הַמְסוּמָנִים נִרְאָה שֶׁהַפְּעֻלָּה ”וְתַפְרָח” יוצא דופן, באשר לכאורה הוא אינו מציין ‘שמחה’; ואולם מהפסוק העוקב, פסוק ב’ ”פָּרַח תַּפְרָח וְתָגֵל אֶף גִּילַת וְרִנָּן” , נראה בעליל ש’פְּרִיחָה=שמחה’ (הפרח משמח); והערבית תאשש זאת: **פְּרִיחָה=שמחה**, וזהו גם שם של בחורה, ולאחר העלייה ארצה נשים מהמזרח שינו את שמן מפרחה לשמחה, רינה וגילה. ”תָּגֵל, גִּילַת וְרִנָּן” בימינו הם שמות מושבים בדרום. (הכינוי ‘פְּרִיחָה’ לבחורה ‘זולה’ יסודו בפרגית).

• **"וַיִּשְׁלַחוּ"** אֶת-כְּתוּבַת הַפָּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל-אַבְיָהֶם" (בראשית ל"ז, ל"ב)

- קשה מאוד לקבל את הסברה האומרת כי האחים שלחו את הכותונת עם שליח, ואם רצה הכתוב לומר זאת היה עליו לכתוב "וַיִּשְׁלַחוּ" ולא "וַיִּשְׁלַחוּ". אלא שכאן מדובר על של"ח במשמעות 'סכין' או 'כלי קרב', כנאמר בנחמיה: "בְּאַחַת יָדוֹ עָשָׂה בַּמְּלָאכָה וְאַחַת מִחֲזָקַת הַשְּׁלַח" (ד', י"א). אם כן, לפי זה האחים חתכו חתכים בכותונת באמצעות הסכין שטבלו אותה בדם כדי שייראה "טָרוֹף טוֹרוֹף". סייעתא לכך נמצא בערבית: **סֶלַח**=פשט את העור, חתך חתיכות, ו'**מִסְלַח**'=בית מטבחים. ישנה סברה שמשורש זה באה גם המילה '**שולחן**', שביסודו היה שטיח עשוי מעור בהמה שפשטו אותה, והיו מקפלים אותו בעת המסע, ובעת הארוחה היו פורשים אותו כ"שולחן אוכל" (כפי שפורשים מפה בימינו).

” וְחָם הוּא אָבִי כְנָעַן ” (בראשית ט', י"ח)

• על חם שהוליד את כנען יספר הסופר מאוחר יותר, וזה שהוא מכנה אותו ”אָבִי כְנָעַן” רומז הוא שזהו כינויו, הוא מוכר לקהל ע"י בנו כנען, והכול קוראים לו 'אבי כנען' ולא חם; וכמו שנהוג אצל הערבים לכנות את ההורים עפ"י שמו של הבכור: **אָבו חֲסֵן** - כינוי לאבא, **אִם חֲסֵן**- כינוי לאם. ופעמים האבא נקרא 'אבו נורי' ועדיין נורי לא נולד, ופעמים הוא שואל כינוי דתי (אבו מוחמד) או שם מהפוליטיקה או מהספרות (**אבו נאצ'ר/עמאר/גיהאד/פריד**).

• ”**מָה**-תְּעִירוּ ו**מָה**-תְּעִירוּ אֶת-הָאֱהָבָה עַד שְׂתַחַפְּצוּ” (שיר השירים ח', ד'). הכוונה היא שלילית, 'אל תעירו ואל תעוררו', וזה מתאים להוראת המילה '**מָא**' בערבית שמשמעה 'לא'.

” וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן-דָּמִים אַתָּה לִי. וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אַז אָמְרָה **חֲתַן דָּמִים** לַמּוֹלֶת” (שמות ד', כ"ה-כ"ו)

מה לחתן ולברית המילה? השורש **ח"ת** משמעו שבירה, כריתה וגזירה: "וַיִּנְלְכְדוּ גְבוּרֵיהָ **חֲתָתָהּ** קִשְׁתוֹתָם" (ירמיהו נ"א, נ"ו) - הקשת נשברה. ובהשאלה לשבירה רוחנית - "אַל-**תַּחַת** מִפְּנֵיהֶם פֶּן-אַחַתְךָ לִפְנֵיהֶם" (יר'מיהו א', י"ז), "לֹא תִירָא וְלֹא **תַּחַת**" (דברים ל"א, ח'), ופחד גדול נקרא: "**תַּחַת** א-להים". והשורש **ח"ת** מתרחב לשלוש אותיות שורש: '**חַתַּת**'/'**חַתַּךְ**'/'**חַתַּן**', ואולי גם '**חַתְּפִי**' שהוראתו גם בערבית מוות (האיש נגזר מן העולם ב**חַתַּף**=ב**חַטַּף**). ונראה שגם '**חַתָּה**' גחלים' וגם '**מַחַתָּה**' קשורים לכאן באשר החותה, הגורף גם שובר גחלים. בערבית המילה '**חַתַּאן**' משמעה ברית מילה, וקרוב לה '**חַתַּן** דָּמִים לַמּוֹלֶת" - חיתוך וגזירה של איבר המילה (ואולי גם בלשונה המדיינית של צפורה משמעות המילה '**חַתַּן**' היא "למול"; ובכלל ל'דם' יש ערך של הגנה, כפי שהיה ב'דם הפסח' ערב היציאה ממצרים, כשבכורי ישראל ניצולו. יש המפרשים שהיא ערכה מילה למשה).

האם 'פור'='גורל'?

מדוע משתמשים דווקא

בפעלים: להפיל/להטיל/

להשליך/לידות/לירות גורל?

המילה הפרסית **'פורו'** פירושה חרסים, אבנים קטנות, קוביות שהיו מטילים כדי לקבל החלטות, הפס': **פור הוא הגורל"** מראה בעליל ששתי המילים 'פור' ו'גורל' מסבירות זו את זו, לאמור, שגם המילה העברית 'גורל' במישור הפיסי-טבעי גם היא ציינה אבנים או חרסים שהיו מטילים לתוך הקלפי כדי לסייע בקבלת החלטות, וידועה ההעלאה בגורל של שעירי יום הכיפורים (ויקרא ט"ז). כמו כן ישעיהו, כשהוא לועג על המנחשים בחלוקי אבנים את הצפוי להם בחיים מקביל את 'אבני הנחל' ל'גורל': **"בְּחִלְקֵי-נַחַל חֶלְקֶךָ הֵם גּוֹרְלֶךָ"** (נ"ז, ו') [יש פה משחק לשון נהדר: גורל הוא גם חלק, 'חלקך' שעלה בגורל ע"י חלוקי נחל].

ולעניות דעתי המילה הערבית '**חַגְר'**=אבנים, קרובה
 באותיותיה למילה העברית '**גורל'**, לומר לך שמשמעה
 הפיסי של המילה 'גורל' אף הוא אבנים או חרסים; ומעתה
 נבין מדוע משתמש המקרא בפעלים:

להפיל/להטיל/להשליך/לירות גורל? כי כולם קשורים
 לזריקת אבנים לשם קביעת ה'גורל', ועובדיה מוסיף פועל
 ברור ובהיר 'לִידוֹת', מהמילה 'יד': "וְעַל-יְרוּשָׁלַם יֵדוּ
 גוֹרָל" (פסוק י"א). ומן הפיסי עברה המילה 'גורל' אל
 הרוחני כדי לציין: מנה, חלק, נחלת האדם מאת הא-ל:
 "זֶה גוֹרְלֶךָ מְנַת-מִדְיָךְ מֵאֲתִי" (ירמיהו י"ג, כ"ה).

"להיות לו לעם סגולה" - מהי 'סגולה'?

שבביטוי "עם סגולה"?

- על עם ישראל נאמר בספר שמות: "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ". סגולה היא רכוש וקניין מיוחד, במיוחד אוצרות, כדברי שלמה המלך במגילת קוהלת "כִּנְסֹתַי לִי גַם-כֶּסֶף וְזָהָב וְסִגְלֹת מְלָכִים וְהַמְדִינֹת": "סגולת המלכים היא האוצרות יקרי הערך הסגורים בתוך כספות. ולדעתי השורש 'סג'יל' מתחלף עם השורש 'סג'יר', כדברי איוב: "לא-יתן סגור תחתיקה ולא ישקל כסף מחירה" – החכמה, אי אפשר לקנותה בעד כל הון שבעולם. ויש לפירוש הזה תימוכין בלשון האכדית, שבה 'חרצו סגרו', משמעו 'זהב טהור'. ומן האבנים היקרות הושאלה המילה 'סגולה' והייתה לכינוי לעם ישראל שהוא הקניין המיוחד והיקר של הקב"ה, ומכאן נתרחבה לתאר תכונה חיובית הצפונה במשהו או במישהו: **יחידי סגולה, או סגולה בדוקה, ומסוגל, בלשון ימי הביניים, הוא בעל סגולה.** (חילופי ל/ר: שלשלת/שרשרת/; נשל/נשר; גמל עלי/גמר עלי)

מ'יגר שהדותא' לשהיד

- שתי מלים ארמיות מופיעות בפרשת ויצא: "וַיִּקְרָא-לוֹ לְבֶן יִגָּר שְׁהִדוּתָא וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גַלְעָד" (בראשית ל"א, מ"ז). 'יגר שהדותא' הוא תרגום ארמי ל'גלעד'. לבן הארמי קורא לגלעד "יגר שהדותא". גר מלשון אגירה וקיבוץ, ואולי יש כאן חילופי ר/ל - גר=גל (כמו נשר/נשל, שרשרת/שלשלת). שהדותא פירושה 'העדות', 'גל העדות'. שורש 'שהד' מופיע עוד פעם אחת באיוב: "הִנֵּה-בִשְׁמַיִם עֵדִי וּשְׁהִדֵי בְּמַרְמִים" (ט"ו, י"ט); שהדי במרומים = עדי במרומים, כלומר הא-ל יעיד עבורי. שורש זה עבר לערבית בצורת 'שהיד' - והוא הנהרג למען מלחמת קודש, ובמותו הוא מעיד על אמונתו המוחלטת באיסלאם. (אחת מאמונות היסוד היא השהאדה=עדות שאללה אחד והנביא הוא שליחו).

• הסולחה - סליחה או גישור ובוררות?

• הסולחה (בערבית 'צִלְחָה') היא טקס עתיק מקובל בחברה הערבית, שבו הצדדים המעורבים ברצח מנסים להגיע לסיומו של הסכסוך, והם כורתים מעין ברית שלום. את הטקס מנהלים המתווכים המפשרים בין הצדדים, ותכליתה היא למנוע נקמת דם מיותרת ולהשיב את החיים למסלולם הרגוע. תחילה פונים אל הצד הנפגע ומבקשים ממנו להסכים לקיום הסולחה, וכן שומעים ממנו את סכום הכופר שהוא מבקש לו כפיצוי (ישנן 'תחבולות' להוריד את הסכום). הפרוצדורה של הסולחה דומה להליך הבוררות המקובל אצל אנשי המערב והנקרא "גישור ובוררות".

המילה 'סולחה' בכתיבתה בעברית - נשמעת כ'סליחה', ולא היא! מקורה בערבית - צִלְחָה, ובשפות השמיות השורש צל"ח, הוראתו שבירה ובקיעה, ומכאן בעברית לפרוץ ולחצות מכשול מים, 'צליחת הנהר', ובהשאלה לגבור על מכשולים, ולהשכיל ולמצוא את מבוקשו ולהגיע אל מטרתו, ומכאן הביטויים: "הצליח דרכו", "צליח בידו", "דרך צלחה". ואדם בעל מידות - עשוי שתצלח עליו הנבואה, באשר הוא ראוי ומתאים, ו"האיש המצליח" בתנ"ך הוא המשכיל לצלוח את החיים בדרך האמת והיושר, והוא אינו ה'מצליחן' של ימינו.

הנאפה, האנאפה והאקא

תרבות המנגלים הלכה והשתכללה אצלנו, גם מצד

הלשון: האקדמיה קבעה שייקרא **'מצלה'**,

האמריקנים קוראים לו **'ברביקיו'**, אבל על כולם גברה

המילה הערבית **'מנגל'**, שאף יצרנו ממנה את הפועל **'למנגל'** ו**'חג**

'המנגלים' ככינוי ליום העצמאות. מקורו של ה'**מנגל'** בפועל הערבי **'נקל'**

שמשמעותו להזיז, להעביר ממקום למקום, ומכאן **'הנקלה'** – הובלה,

העברה, שהשתנתה ל**'לנגלה'** בשל חילופי קי' ו-ג' בלהג הבדווי (ובעב'

'עקלקל'/'עגלגל'). ה**מנקל** הוא כיריים, אח נייד העשוי קערת נחושת בעלת

רגליות והמשמש לחימום הבית, וגם לחימום מים לתה או לקפה,

וכשיוצאים איתו אל מחוץ לבית הוא משמש גם לצלייה.

לעניות דעתי **ה'מקלי** העברי מקורו באותו השורש,
והדגש בקי הוא תמורת הני שנשלה: מִנְקַל שהפכה
ל'מקלי', כמו מְקַבֵּת משורש 'נקב'. המקל בימי התנ"ך
דומה לטלפון הנייד של ימינו, הוא

'קלי ושימש גם לאחסון של כסף/חטיף,
וראיתי בדווי שהוציא משרביטו
קפה. המקל שימש את הרועה ואת

הנווד לנוע ממקום למקום במינימום של משא בדומה
לנייד בימינו. ומי יודע מה סחב איתו יעקב אבינו
כשאמר: "כִּי בְּמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן" (בר' ל"ב), וכך
המקל קשור אל המנגל – המנקל – גם בַּמשמעות וגם
בַּשורש. ומעניין שהמילה בערבית לטלפון הנייד היא

יְנַקְאֵלִי.

לָגִין/לְגִין הוא כד למים או ליין בעל צוואר לאחיזה, והיה עשוי מחרס כדי שהנוזלים יישמרו היטב. יסודה בשפה היוונית והתגלגלה אל הארמית וממנה אל העברית. "**אֶסְתֵּרָא בְּלָגִינָא** קִישׁ קִישׁ קִישׁ קִישׁ" הוא פתגם ארמי המופיע בתלמוד ופירושו המילולי: מטבע אחד בתוך כד קורא 'קיש קיש', כלומר, מרעיש יותר מכד מלא מטבעות; והוא משל לאדם טיפש המתפאר במעט החוכמה שיש לו, ועושה רעש כדי שדבריו יישמעו. האקדמיה העברית קבעה את המילה קֶרֶף כחלופה למילה לגין.

ואולי ה'**לגין**' נמצא כבר בעברית בצורת '**אֶגֶן**', שמשמעו קערה עמוקה למשקים, כמו בפסוק: "**שְׂרָרָךְ אֶגֶן** הַסֵּהר אֶל-יַחְסֹר הַמְּזָג"- המשורר מדמה בצורה פיוטית את הטבור של האהובה לאגן זוהר הדומה לסהר, לירח במילואו (פרופ' י' פליקס סובר ש'סהר' הוא דיר המשמש לחליבת הצאן).

- המילה 'אַגָּן' מנוקדת כשהאות ג' דגושה בדגש חזק, ואולי תמורה לאות ל' שנשלה- *אַלְגָּן שהפכה ל'אַגָּן' בדומה ל'לקח'- 'יקח'. ושורש זה עבר לערבית בצורת 'אַגָּנָה' =קערה, גיגית, ובערבית של יהודי עראק 'לַגָּן' (כך שמעתי מאמי ז"ל).
- וייתכן שבסיס כל המילים הנ"ל היה 'לג' ש"נע ונד" במזרח הקדום, וכל שפה שאלה שורש זה ו"גיוונה" אותו, והוא אף מופיע בעברית במילה 'לג' [שמן], המשמשת כמידת הלח.

- "וּמָכַר לֹא-תִמְכַרְנָהּ בַּכֶּסֶף לֹא-תִתְעַמֵּר בָּהּ" (דברים כ"א, י"ד).
- מתרגם אונקלוס: 'לא תִתְגַּר בה' - שלא תהפוך אותה לכלי מסחר למטרות רווח. ובערבית 'עִמַר' = מילא, בנה, סחר ב... ואימפריאליזם - השתלטות בכוח על שטחים נקרא בערבית 'אַסְתַּעְמַר' (משפחות עִמַר עסקו בבניה ובמסחר; והאורח מברך את בעל הבית: אללה יִעֲמַר בֵּיתִּי = ימלא את ביתך, מכאן ש-ג'ו עמאר = יוסי בנאי..).
- "הָרֵאשֻׁנוֹת הֵנָּה-בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת אָנִי מַגִּיד בְּטָרִם תִּצְמַחְנָה אֲשָׁמִיעַ אֶתְכֶם" (ישעיהו מ"ב, ט').
- הפועל 'להגיד' במקרא משמעו 'להשמיע דברים חדשים'; הנער 'המגיד' לדוד הוא זה שמביא חדשות (שמואל ב' א', ה'); שמשון נפל ברשת דלילה "כי הגיד לה את כל לבו" (שופטים ט"ז, י"ח) - נתן לה "חדשות טריות" שלא שמעו עליהן; וכך לאורך כל המקרא. והערבית מאששת: 'גָּדִיד' = חדש; ובליל הסדר יוצאים ידי חובת 'ההגדה', רק אם מחדשים, מעלים מאמרים ורעיונות חדשים.

” אֶת-ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לַא-לֹהִים וְלָלַכְתָּ בְּדַרְכָּיו
וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ. וְה' הַאֲמִירְךָ הַיּוֹם
לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סִגְלָה” (דברים כ”ו, י”ז י”ח)

● **להאמיר** - רש"י מפרש לשון הפרשה והיבדלות ואילו הרמב"ן מפרש
מלשון גדולה ורוממות. ונראה שלפועל '**אמר**' פרט להוראה של דיבר,
הביע מחשבה יש לו גם משמע של ציווי, כמו:

” כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא-צְוָה וַיַּעֲמֵד”

(תהלים ל”ג, ט’); ומכאן כל דבר נישא

ומרומם, אם פיסי ואם רוחני, בא משורש זה:

'אמירי העצים' הם ראשי ענפי העץ, וכן

ראשי הרים וגבעות: ”בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ עָרֵי מְעוֹזוֹ כַּעֲזוֹבֹת הַחֲרָשׁ

וְהָאֲמִיר” (ישעיהו י”ז, ט’); ומכאן גם העם הנקרא '**אמורי**', באשר הוא

ישב על ההרים, והוא נחשב לעם הכנעני החשוב והנישא. ומכאן

בהשאלה לפסוקנו: ”הַאֲמִיר”=רומם וגידל, ופסוקנו מבטא '**האמרה**'

הדדית בין הקב"ה לבין עם ישראל.

- ומי שמתגדל, המרוּמם עצמו בדברי גאווה נקרא **'מתאמר'**, ובימינו הפכנו את הא' ל'י'-להתימר=מתפאר, מתהלל. וקרובים אליו המילים: **תמר**, **תומר**, **תמיר** וגם **תמרורים** בהיותם עמודים זקופים כתמר להורות את הדרך. בערבית יש לפועל **'אַמַר'** הוראה של ציווי, **'אמרַכ** יא סידי' = לפקודתך; **'אַמיר'** הוא הנסיך, בעל יכולת האמירה והשליטה, ומכאן **אמירויות** המפרץ - הנסיכויות. ישנה סברה שהשם 'אדמירל' יסודו בערבית: **'אַמיר אל־בַּחַר'** = נסיך הים. המילה **'מאמר'** המופיעה במגילת אסתר במשמע דבר, צו, קיבלה את המשמעות **'מאמר** בעיתון' בעקבות המילה הערבית **'מַקְאֵל'** (קאל=אמר, מזכיר את ה'קול' העברי).

- זְכַרְנוּ אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חָנָם אֵת הַקְּשָׁאִים וְאֵת הָאֲבֹתִיחִים וְאֵת-הַחֶצִיר" (במ' י"א, ה') **האבטיח** - רש"י מפרש את המלה 'האבטיחים' - **בורקש, דהיינו סלק**. אך הראב"ע שחי בספרד בימי שלטון הערבים שם, כותב: **"ידוע מלשון קידר"** (הערבית), ז"א **'בְּטִיח'** בערבית. במשנה כתוב שהאבטיח הוא מאכל זול, וכן הוא מרווה וממלא את הבטן. שורש המילה הוא 'בטח', ומזכיר לנו מלים כמו: לבטוח, בטוח וכד'. ומהו הקשר בין האבטיח לביטחון? שורש 'בטח' הוראתו להשתרע על האדמה, כמו במשלי (י"ד, ט"ז) "וכסיל מתעַבֵר **ובוטח=נופל על הארץ**"; וכן גם בירמיהו (י"ב, ה'); והאבטיח נקרא כך, כי הוא ממשפחת ה'שרועים' - המשתרעים על הארץ (וקרוב אליו שורש **'שטח'** - להשתטח). וכמוהו האדם הבוטח בקב"ה - יכול הוא להשתטח ולהשתרע בבטחה על הארץ, כי הוא סומך שה' יגן עליו: **וְהַבּוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוּבְכֶנּוּ** (תהלים ל"ב, י'). ועל הצדיקים הבוטחים בה' נאמר: **"והצדיקים ככפיר יבטח"** (משלי כ"ח, א'); כמו שהכפיר שוכב ורובץ ללא פחד מפני חיות אחרות, כך הצדיק - סמוך ובטוח על ה' ויכול 'לשכב לבטח', כפי שמסכם ישעיהו (י"ב, ב'): **"הִנֵּה אֶל-יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד"**. **וזו דוגמא כיצד ידיעת הערבית 'הצילה' מילה יחידאית בעברית.**

חֲצִיר

- כל 'חֲצִיר' במקרא משמעו 'צמח ירוק וגבוה', והקב"ה "מִצְמִיחַ חֲצִיר לְבִהְמָה וְעֹשֵׁב לְעִבְדַת הָאָדָם" (תהלים ק"ד, י"ד). החציר נובל בראשית הקיץ, ולכן הוא דימוי של דבר חדל וקצר ימים: "כִּי כִחֲצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ וְכִיָּרֵק דָּשָׁא יְבוֹלוּן" (תהלים ל"ז, ב') [בחילופי ב/מ – בלל/מלל]; ובהשאלה לקוצר ימיו של האדם: "בַּבֶּקֶר כִּחֲצִיר יִחַלֵּף בַּבֶּקֶר יִצִּיץ וְחַלֵּף לְעֶרֶב יִמּוֹלֵל וְיִבֶּשׁ" (תהלים צ', ה'-ו'). ובערבית ח'צ'אר = ירקות, אַח'צ'ר = צבע ירוק. ויש הטוענים שמכאן שם היישוב 'חדרה' = ה'ירוקה'. בעברית החדשה 'חציר' הוא סוג של מספוא שיובש ואוחסן לצורך הזנת בעלי חיים

• הקשר בין 'עם' לבין 'עם'

- על הולדת הבנים של לוט ובנותיו נאמר: "וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אָבִי-מוֹאָב עַד-הַיּוֹם. וְהַצְעִירָה גַם-הוּא יִלְדָה בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן-עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי-עַמּוֹן עַד-הַיּוֹם" (בראשית י"ט, ל"ז-ל"ח).
- ועל כך כותב רש"י: "זו [הבכירה] שלא הייתה צנועה פירסמה שמאביה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקיה". ז"א שהבכירה הודתה שאביה הוא אבי הבן - מאביה=מואב; אך הצעירה השתמשה בלשון נקייה, עמי=עמון.

- מה מייחד את המילה 'עָם'? המילה 'עָם' קרובה למילה 'עַם', ומשמען התקהלות והתחברות, ומכאן עָם = אומה, קהל, לאום. אך היא עשויה לציין גם "עם קטן" שהיא המשפחה, החמולה, ומכאן "נאסף אל עמיו" = אספו את עצמותיו אל קבר המשפחה; "ונכרתה הנפש מעמיה" = הנפש נכרתת ממשפחתה. ובערבית עַמִּי = דודי, והזכרים בחברה הערבית: אָבִי, אַחִי ועַמִּי - יוצרים את המשפחה המורחבת; ומכיוון שנהוג במזרח שבני דודים מתחתנים ביניהם, הפך הביטוי 'אַבְן עַמִּי' לציין את הבעל. ובאחד הביקורים שלי בבית ערבי שמעתי את האישה מכנה את בעלה 'יא אַבְן עַמִּי'. ואולי זו הייתה כוונת הצעירה - ומתוך צניעות היא קראה לאביה בֶּן עַמִּי = בן דודי.

• "וְאַנְכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי" (בראשית ט"ו, ב').

• "הַשֵּׁעַ מִמְּנֵי וְאַבְלִיגָה בְּטָרָם אֵלֶּךָ וְאִינְנִי" (תהלים ל"ט, י"ד).

• אפשר להבין את הפועל 'הלך' = עייף מאד, הולך למות; וכך

מסביר רש"י את הפסוק בספר שמות (ב', ה') על נערוותיה של

בת פרעה: "וְנִעְוֹתֶיהָ הִלְכָת עַל־יַד הַיָּאֵר" - הולכות -

לשון מיתה, כמו "הנה אנכי הולך למות" (בראשית כ"ה,

ל"ב), הולכות למות, לפי שמיחו בה. וכן בקהלת: "וכך

משמעו של הפועל הערבי 'הִלַּכְ' = עייף, הולך למות.

• "בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּף לָךְ וְתַחַת-כְּנָפָיו תִּחְסֶה **צְנָה** וְסַחְרָה אֲמַתּוֹ" (תהלים צ"א, ד').
"צְנָה וְסַחְרָה" הם מְגִינִים, שלטי מתכת שהיו מחזיקים נושאי הכלים ההולכים לפני הלוחם הגיבור (מגן אנושי כזה היה

לגולית: "וְהָאִישׁ נִטָּא הַצְנָה לַפְּנִי" -

(שמואל א', י"ז, מ"א) כדי לסוכך על

גופו מפני פגיעה (הסוחרה - מְגִינָה

מכל הצדדים, מלשון סחור-סחור).

ובהשאלה, ה' יהיה לך למחסה מפני האויבים. הנביא

יחזקאל מבהיר זאת: "וּבָאוּ עָלֶיךָ הַצָּן [אולי

ברזל] רָכַב וְגַלְגַּל וּבְקָהֶל עַמִּים **צְנָה** וּמָגֵן וְקוֹבַע יְשִׁימוּ

עָלֶיךָ סְבִיב... " (כ"ג, כ"ד). ונראה שהפועל הערבית

'צַאנַ' = שמר, הגן, קרוב בהוראתו ל'צְנָה' העברית.